

nepasibaigęs buržuazinės-demokratinės revoliucijos procesas buvo susijęs su pasaulinės socialistinės revoliucijos epocha. V. Leninas, kalbėdamas apie buržuazinės-demokratinės revoliucijos peraugimą į socialistinę, pastarąją suvokė kaip pasaulinį reiškinį. Socializmas buvo to meto epochos, pasaulio vystymosi tendencijų išraiška, ir tai, kad iš Vakarų Europos į Rusiją persikėlė pasaulinio revoliucinio judėjimo centras, kad čia buvo aštriausi prieštaravimai ir t.t., įgalino vietos proletariatą su kitais darbo žmonių sluoksniais pasiekti pirmąją pergalę dėsningame žmonijos perėjime iš kapitalizmo į socializmą. Kritikuodamas smulkiaburžuazinius demokratų, II Internacionalo ideologus, pedantiškai įrodinėjusius socializmo negalimumą Rusijoje, V. Leninas yra pabrėžęs, jog istorija nevyksta pagal vadovėlių, ir jeigu padėtis savotiškumas atskleidė „galimybę kitaip pereiti į pagrindinių civilizacijos prielaidų sudarymą, negu visose kitose Vakarų Europos valstybėse“¹, tai kodėl tu nepasinaudoti?

Istorija patvirtino lenininio kelio perspektyvumą. Nors perėjimas į socializmą prasidėjo labai savotiškomis ir nepalankiomis aplinkybėmis (kontrrevoliucija, ekonominė blokada, pilietinio karo nuniokotas liaudies ūkis, praeities liekanų gausumas visose visuomeninio gyvenimo srityse ir pan.), istorinis egzaminas buvo sėkmingai išlaikytas.

Šiandien socializmas mūsų šalyje pasiekė savo brandumo pakopą, jis vystosi savo paties pagrindu. Tai reiškia, kad toks gamybinių jėgų išsivystymas, kokio reikia socializmui atsirasti, jau pasiektas. Dabar galima praktiškai kelti specifinį socializmo uždavinį — kurti aukštesniąją komunistinės visuomenės fazę.

Toliau E. Meškausko pranešime buvo kalbama apie socialistinių tendencijų plėtimąsi viso pasaulio mastu. Palyginti su 1917 metais, pasaulinio kapitalizmo irimo procesas nuėjo labai toli, visur paplito senosios santvarkos krizės reiškiniai. Išsivysčiusiose kapitalistinėse šalyse smulkieji gamintojai šiandien sudaro menką dalį, gamybos suvisuomenėjimo procesas, privačios iniciatyvos apribojimas pasiekė neregėtą mastą. Tai rodo, kad pasaulis vystosi socializmo kryptimi. Didžioji Spa-

lio socialistinė revoliucija kaip tik buvo šios pasaulinės tendencijos išraiška.

Baigdamas pranešėjas pažymėjo, kad visapusiška, argumentuota šiuolaikinės revoliucinės epochos procesų analizė yra būtina akademinio jaunimo idėjinio grūdinimo bei auklėjimo sąlyga. Ideologiškai svarbių išvadų įtikinamumą lemia tyrinėtojo, dėstytojo aiškios metodologinės pozicijos, leidžiančios skirti įvairius gvildinamos problemos aspektus, nustatyti jų subordinaciją, tiksliai apibrėžti analizės objektą.

Docentai A. Darginavičienė, J. V. Vinciušas, J. Karosas, pratešdami pranešime iškeltas mintis, pareiškė savo pastabas ir samprotavimus. Kiti posėdžio dalyviai pateikė pranešėjui klausimų. Šios temos svarstymas parodė marksizmo socialinės metodologijos vaisingumą, sprendžiant aktualius dabarties klausimus, stiprinant ideologinę filosofijos funkciją.

Č. Kalenda

ĮSPŪDŽIAI IŠ AMERIKOS UNIVERSITETŲ

Plečiantis mūsų šalies mokslo įstaigų ryšiams su užsienio mokslininkais, turėjau galimybę trejetą mėnesių paviešėti JAV universitetuose. Viešnągė tęsėsi nuo 1977 metų spalio 17 iki 1978 metų sausio 16 dienos.

Mano mokslinio tiriamojo darbo JAV tema — „Dabartinė katalikiškoji filosofija ir religijos sociologija“. Ypač mane domino marksistų santykiai su krikščionimis, klerikalinio antikomunizmo evoliucijos klausimai. Taip pat domėjausi dabartine filosofijos bei apskritai ideologijos padėtimi JAV. Pasigilinti į visus šiuos klausimus turėjau progos, lankydamasis Kolumbijos, Harvardo, Čikagos, Notr Deim, Stenfordo universitetuose, Kalifornijos universiteto Santa Barbara skyriuje ir Amerikos katalikų universitete Vašingtone. Susitikau su daugeliu amerikiečių profesorių, dalyvavau Amerikos filosofų asociacijos Rytų skyriaus metiniame suvažiavime. Teko pabendrauti ir su lietuvių išsivijia.

Išsamesnei surinktos medžiagos analizei, žinoma, dar prireiks nemaža laiko.

¹ Leninas V. Raštai, t. 33, p. 434.

Su „Problemų“ skaitytojais norėčiau pasidalyti tik kai kuriais išpūdžiais.

Tradicinė Amerikos filosofija — pragmatizmas — jau, galima sakyti, tapo filosofijos istorijos reiškiniu. Tačiau pragmatizmo įtaka amerikiečių mąstysenai dar jaučiama. Kai kurie vyresnės kartos profesoriai ir patys sakė, kad jų pažiūros susiformavo pragmatizmo dirvoje. Bet dabar daugumoje JAV universitetų vyrąja vadinamoji analitinė filosofija, kurios atstovai daugiausia dėmesio skiria įvairių pažinimo procedūrų bei mokslo kalbos analizei. JAV filosofai taip pat aktyviai domisi logikos, mokslo metodologijos, etikos, religijos ir kitomis problemomis.

Sudėtingi procesai vyksta religijos srityje. Didėja visuomenės sekuliarizacija, kurią skatina mokslo bei technikos pažanga ir kiti socialiniai veiksniai. Stambių religijos konfesijų (pavyzdžiui, katalikybės) veikėjai skundžiasi, kad siaurėja tikinčiųjų religinė praktika, kad jie nebesilaiko bažnyčios skelbiamų gyvenimo normų. Antra vertus, pastaruoju metu pagilėjusi buržuazinės visuomenės krizė tam tikrais aspektais toliau skatina religinių iliuzijų poreikį. Pasak amerikiečių profesorių, per pastaruosius keliošimta metų religijos įtaka netgi padidėjo. Kuriasi įvairių sektų, atsiranda naujų, netradicinių religingumo formų. Didėja Rytų religijų poveikis (dzenbudizmas, Krišnos sąmonė). Rytų religijos dero įtaką ir kai kuriems protestantų bei katalikų teologams ir filosofams (tai pastebima, pavyzdžiui, žymaus šiuolaikinio protestantų teologo Harvio Kokso ir katalikų filosofo Raimundo Panikaro darbuose). Iš pokalbių su amerikiečiais galima daryti išvadą, kad religijos įtaka padidėjo dėl ekonominių sukrėtimų, valdančiųjų sluoksnių korupcijos, nusikalstamumo bei amoralizmo plitimo. Nemaža žmonių ir religiją dar žiūri kaip į atsvarą gilėjančioms buržuazinės visuomenės ydoms. Tokias iliuzijas mielai palaiko ir skatina valdantieji sluoksniai, nes religija gaivališkai kylantį masių protestą prieš išnaudotojiškos visuomenės blygbes paprastai nukreipia išnaudotojams nepavojingą keliu.

Apskritai tiek dabartinės JAV katalikų bažnyčios, tiek daugelio kitų konfesijų dvasininkija, ypač aukštoji, užima konservatyvias pozicijas, puoselėja klerikalinį antikomunizmą. Tačiau pastaraisiais metais ir čia įvyko tam tikrų poslinkių, kuriuos

paskatino religinio gyvenimo permainos Europoje, Lotynų Amerikoje ir kitose šalyse. Reikalingas tas, kad jėgų santykio pasikeitimas pasaulyje — socializmo sistemc̄s stiprėjimas, komunistų bei darbininkų judėjimo ir nacionalinio išsivadavimo kovos augimas, marksizmo idėjų plitimas ir kapitalizmo prieštaravimų gilėjimas — keičia tikinčiųjų socialines-politines ir ideologines orientacijas. Tikintieji kairėja. Drauge su netikinčiaisiais ir su marksistais jie įsijungia į kovą už taiką, demokratiją bei socialinę pažangą. Visa tai veikia ir dvasininkiją. Kaip pasakojo Vašingtono katalikų centro (Center of Concern), nagrinėjančio „trečiojo pasaulio“ problemas, darbuotojas Džozefas Holandas, nemaža Lotynų Amerikos dvasininkų, nuoširdžiai trokštančių padėti vargstančiai liaudžiai, susidūrę su esamos santvarkos blygėmis, ypač diktatoriškųjų režimų teroru ir tuos režimus remiančiomis Šiaurės Amerikos monopolijomis, ieško teorinio „instrumento“ socialinės tikrovės analizei ir jos pertvarkymui. Jų žvilgsniai vis labiau krypta į marksizmą. Dabar yra pagrindo kalbėti apie marksizmo poveikį kai kuriems krikščionybės sluoksniams. Plinta judėjimas „Krikščionys už socializmą“. Atsiranda „išlaisvinimo teologija“, „revoliucijos teologija“ ir kitos naujos teologijos kryptys, kurių autoriai mėgina modifikuoti krikščionybės doktriną klasių kovos terminologija, stengiasi religiška pagrįsti revoliucinį visuomenės pertvarkymą. Tokie sąjūdžiai ir ieško sąlyčio su marksizmu.

Žinoma, šie reiškiniai gana prieštaringi. Mėnėtos kairiųjų katalikų (tiksliau, kairiųjų krikščionių) grupuotės priima atskiras marksizmo idėjas (kapitalizmo kritika, visuomenės pertvarkymo socializmo pagrindais idėja), bet kartu nepripažįsta marksizmo pagrindo — materialistinės dialektikos. Tų sąjūdžių ideologai lieka idealistinės metodologijos įtakoje ir todėl negali parengti nuoseklios mokslinės revoliucinio visuomenės pertvarkymo teorijos. Vieni jų ieško sąlyčio su dešiniuoju revizionizmu, kiti dažnai nevengia ir kairiuoliškų anarchistinių veiksmų. Tokioje situacijoje kai kurios jėgos marksistų dialogo su krikščionimis bei jų bendradarbiavimo idėją mėgina panaudoti kaip priemonę vidinei komunistų partijai erozijai skatinti. Visa tai kelia uždavinį marksistams labai atidžiai ir kritiškai analizuoti naujus reiškinius religiniuose sąjūdžiuose.

Uždavinys sudėtingas, nes šiuose sąjūdžiuose dalyvauja tikintieji darbo žmonės, kuriuos patį gyvenimo tikrovė skatino bendradarbiauti su marksistais. Šie žmonės — svarbus pažangiųjų jėgų rezervas. Todėl marksistinė kairiųjų religinių sąjūdžių analizė turi būti tokia, kad padėtų jų dalyviams pakilti iki sąmoningų kovotojų už socialinę pažangą.

Įvairios socialinio dinamizmo apraiškos paliečia ir oficialiąsias katalikybės institucijas bei jos doktriną. Pavyzdžiui, lankantis JAV universitetuose, buvo progų stebėti, kaip akademiniam lygyje realizuojama ekumenizmo idėja. Katalikų universitetai anaipol neapsiriboja profesoriais katalikais. Netgi katalikiškuose teologijos bei filosofijos fakultetuose dėsto ir protestantų ar net judaistų profesoriai. Įvairių konfesijų religijos apologetai, tarp kurių anksčiau kildavo didelių nesutarimų, dabar, plintant marksizmo idėjoms, suranda bendrą kalbą.

JAV katalikų universitetuose šiuo metu labai reikiiasi filosofijos pluralizmas. Nors tebegalioja popiežių dokumentai, kuriais tomizmas paskelbtas oficialia bažnyčios teologine bei filosofine doktrina, ne vienas katalikų bažnyčios profesorius teigė, kad iš esmės jau nebėra vieningo filosofinio katalikybės pagrindo. Žinoma, Tomas Akviniėtis dar tebelaikomas rimtu autoritetu, bet jo veikalai studijuojami daugiau filosofijos istorijos požiūriu. Katalikų profesoriai skaito kursus apie įvairias kitas šiuolaikinės buržuazinės filosofijos sroves.

Kuo paaiškinti tokį filosofinio pluralizmo įsigalėjimą dabartinėje katalikybėje? Čikagos profesorius Džonas Pavlikovskis šį reiškinį aiškino tuo, kad katalikybė nustoja būti vien europietiška religija. Vis didesnę įtaką bažnyčioje turi Lotynų Amerikos, Afrikos, Azijos katalikai. O jiems esąs svetimas racionalistinis europiečių mąstymo būdas ir jį atitinkantis tomizmas. Šių šalių tautoms esąs būdingas impulsyvus mąstymo būdas. Dėl to katalikybėje ir plintąs charizmatinis sąjūdis. Dž. Pavlikovskis sakė, kad dabar kyla klausimas, kuo pakeisti katalikybės pagrindą tomizma. Pasak jo, yra tokia nuomonė, kad dėl skirtingo įvairių tautų tikinčiųjų mąstymo būdo vargu ar įmanoma turėti kokį nors bendrą filosofinį katalikybės pagrindą.

Gal būt tai ir yra viena katalikiškosios filosofijos skaidymosi priežasčių. Ta-

čiau esama ir kitų — svarbesnių. Dabartinės mokslo ir technikos pažangos sąlygomis viduramžiška scholastika, nors ir atnaujinta, tampa anachronizmu. Vis labiau ryškėja „racionalių“ tomistinių religijos pagrindimo būdų nepakankamumas ir neperspektyvumas. Katalikybės filosofijos dezintegracija, be abejonės, sąlygoja ir minėtas socialinis-politinis tikinčiųjų skaidymasis.

Lankantis JAV universitetuose, buvo įdomu pasiaiškinti, kokią reikšmę turi neseniai buvusios madingos buržuazinės socialinės-politinės koncepcijos — „deideologizacijos“, „konvergencijos“, „postindustrinės visuomenės“ ir kitos. Paaiškėjo, kad šios teorijos — jau praeitas etapas. Ne „deideologizacijos“, o aršios „ideologizacijos“ ar „reideologizacijos“ dabar griebiasi imperialistinė buržuazija. „Konvergencijos“ bei „postindustrinės visuomenės“ teorijų šalininkų dar pasitaiko, bet labai nedaug.

Kodėl šios triukšmingai reklamuotos teorijos palyginti taip greitai pateko į archyvą? Patys JAV sociologai ir politologai užsimindavo, kad jos paprasčiausiai prarado pagrindą. Antai Stenfordo universiteto sociologas S. M. Lipsetas nurodė, kad „postindustrinės visuomenės“ teorija rėmėsi prielaida, jog materialinės gamybos problemos Jungtinėse Amerikos Valstijose jau išspręstos. Bet gyvenimas parodė visai ką kita: kilo energetinė krizė, išaugo nedarbas, infliacija, pagilėjo miestų krizė ir t. t. Dėl viso to „postindustrinės visuomenės“ teorija ir neteko pagrindo. To paties universiteto sovietologas Robertas Vesonas teigė, jog „konvergencijos“ teorija buvo grindžiama įsitikinimu, kad liberalizacijos procese Tarybų Sąjungos santvarka suartėsianti su „Vakarų demokratijomis“, t. y. su kapitalistinėmis šalimis. Tačiau, kaip pripažino pats R. Vesonas, tos viltys nepasiteisino. Jau vien tai rodo, kad įvairios antikomunistinės koncepcijos neturėjo ir neturi rimto mokslinio pagrindo. Jos remiasi paviršutinišku, tendencingu kai kurių socialinių reiškinų interpretavimu, atitinkančiu imperialistinės buržuazijos klasinius interesus, bet prieštaraujančiu objektyviems visuomenės raidos dėsniams. Čia ir glūdi svarbiausia priežastis, dėl kurios antikomunistinės teorijos yra tokios trumpaamžės. Apskritai šiuo metu Jungtinėse Amerikos Valstijose nėra kokios nors vienos dominuojančios socialinės-politinės „makroteorijos“. Tai dar la-

biau atskleidžia fundamentalų mokslinį marksizmo-leninizmo teorijos pobūdį.

Kalbant apie pastarųjų metų procesus ideologiniame JAV gyvenime, norisi atkreipti dėmesį į vieną ypatybę — buržuazinių ideologų siekimą operatyviai manevruoti, skubiai keisti susikompromitavusias teorijas naujomis. Mums reikėtų į tai daugiau atsižvelgti. Būtina siekti, kad marksistinė buržuazinės filosofijos bei ideologijos kritika būtų ir operatyvi, ir giliai argumentuota, kovinga, subtili. Žinoma, mūsų uždavinys yra ne sekti pasakui kiekvieną buržuazinės ideologijos manevrą, o numatyti pagrindines jos evoliucijos tendencijas ir iš anksto užkirsti kelią ideologinėms antikomunizmo akcijoms.

Giliausias įspūdis iš kelionės po JAV — tai šios šalies kontrastai: greta didelių turčių yra daug skurdo; žymius mokslo bei kultūros pasiekimus lydi amoralizmas ir nusikalstamumai. Dauguma profesorių ir eilinių amerikiečių dalykiškai ir taktiškai bendravo su manimi — tarybinu piliečiu, sudarė sąlygas dirbti mokslo tiriamąjį darbą. Bet ne kartą teko patirti, kiek daug netiesos apie socializmo šalis skleidžia buržuazinė propaganda. Amerikos liaudis reiškia norą taikiai gyventi su tarybine liaudimi, tačiau reakcingi sluoksniai siekia šią šalį pasukti iš tarptautinio įtempimo mažinimo kelio į „šaltojo“ ar net „karštojo“ karo kelią.

Prieštarinąs yra ir marksizmo idėjų plitimas JAV. Universitete didėja susidomėjimas marksizmu. Tačiau dažniausiai marksizmą „aiškina“ profesionalai sovietologai, kurie siekia jį griauti ir falsifikuoti. Paprastai jie tai daro, prisidengę objektyvizmo skraiste, po kuria slypi neabejotinas tendencingumas: panaudojami kai kurie K. Markso kūriniai (dažniausiai ankstyvieji), kurių mintys iškraipomos, remiantis įvairių marksizmo renegatų, revizionistų ir šiaip sovietologų veikalais. Antikomunistams padeda ir įvairios kai kurių skaldytojiškos grupuotės, „kairiaja“ frazeologija dangstančios prieš socializmą nukreiptus išpuolius. Buržuazinė propaganda skleidžia įvairius prasimany-

mus apie žmogaus teisių bei laisvių varžymą socializme, baugina amerikiečius tariamai didėjančia Tarybų Sąjungos grėsme. Suprantama, visais tais klausimais su amerikiečiais teko padiskutuoti. Dauguma jų norėjo išgirsti tiesą apie TSRS, apie Tarybų Lietuvą. Gana įdomiai praėjo Kolumbijos universiteto studentų seminaras „Socialinė tarybinės visuomenės struktūra“, kuriame buvau pakviestas dalyvauti. Kalbėdamas apie nacionalinių santykių vystymąsi mūsų šalyje, rėmiausiai Tarybų Lietuva. Studentai klausėsi labai įdomiai, pateikė daugybę klausimų, susijusių su įvairiausiomis mūsų gyvenimo sritimis. Daugelis paprastų tikrovės reiškių (pavyzdžiui, tai, kad pas mus moksleiviai mokosi gimtąja kalba, faktai apie lietuvių nacionalinės kultūros suklestėjimą, sąjunginės respublikos statusas Tarybų Sąjungoje ir kt.) jiems buvo savotiškas atradimas.

A. Gaidys

SEMIOTIKO ŽVILGSNIS Į KALBĄ

(Paskalbėjimas su prof. Algirdu Greimu)

Prof. Algirdas Julius Greimas — žymus prancūzų semiotikas, naujo mokslo, atsiradusio lingvistikos, logikos, filosofijos, etnologijos, menotyros sandūroje, organizatorius bei puoselėtojas ir vienas produktyviausių jo atstovų. Šiuo metu prof. A. Greimas vadovauja Paryžiaus Aukštosios Socialinių mokslų mokyklos Bendrosios semantikos katedrai¹. Jis — studijų „Struktūrinė semantika“ („Sémiotique structurale“. Paris, 1966); „Apie prasmę“ („Du sens“. Paris, 1970); „Semiotika ir socialiniai mokslai“ („Sémiotique et sciences sociales“. Paris, 1976); „Mopasanas“ („Maupassant“. Paris, 1976) autorius, tarptautinių semiotinių bei lingvistinių redkolegijų narys ir bendradarbis. 1971 metų rudenį ir 1979 metų pavasarį prof. A. Greimas perskaitė ciklą paskaitų Vilniaus V. Kapsuko universitete.

Prof. A. Greimas maloniai sutiko duoti interviu Vilniaus V. Kapsuko universite-

¹ Ši mokykla priklauso prie vadinamųjų Didžiųjų mokyklų (Grandes Ecoles) ir yra aspirantūros lygio mokymo bei mokslo įstaiga. Joje atliekamas mokslo tiriamasis darbas įvairiuose šiuolaikinės sociologijos, istorijos, ekonomijos, ekologijos, antropologijos, psichologijos, semantikos, semiotikos, matematinių-loginių metodų taikymo socialiniuose moksluose, informatikos srityse, skaitomos paskaitos, rengiami seminarai, kuriuose pateikiami ir diskutuojami atliktų bei atliekamų tyrimų rezultatai. — R. P.